

РЕЦЕНЗИЯ

от доцент доктор Пенка Йорданова Христова
Нов български университет, Департамент по когнитивна наука и психология
Научно направление 3.2. Психология

върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност доцент по професионално направление 3.2. Психология (Когнитивна психология и психолингвистика), обявен в ДВ, бр. 96 от 19.11.2021 г.

с кандидат главен асистент доктор Николай Руменов Рачев

I. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания

Кандидатът гл. ас. д-р Николай Руменов Рачев отговаря на минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.2. Психология, формулирани в Правилника за приложение на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ). Справката за самооценката на кандидата е попълнена изчерпателно и е подкрепена с необходимото библиографско описание на публикациите и цитиранията.

II. Изследователска дейност и резултати

Гл. ас. д-р Николай Рачев кандидатства за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.2. Психология с монографичен труд „Рационалност в културен контекст“ (Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 2018) и 17 публикации, 7 от които индексирани в SCOPUS и Web of Science.

1. Оценка на монографичния труд, включваща оценка на научните и научноприложните приноси на автора.

Представеният монографичен труд е с обем 368 стр. и съдържа преговор, 10 глави, библиография от над 300 източници предимно на английски език, плюс приложения и азбучен показалец. Целта е да се обоснове нуждата от културно съобразен двупроцесен модел на познанието в изследванията на рационалното мислене и на дедуктивните разсъждения.

Монографията е разделена в две части. Първата прави обстоен обзор на съществуващите подходи към рационалността, дефинира внимателно понятието рационалност и представя главните изследователски парадигми и резултати в основата на т.нар. двупроцесни теории на познанието. Авторът възприема както аргументацията на Станович и колеги относно недостатъците на двупроцесните теории, така и идеята им за тристранен модел на познанието, но добавя, че културните разлики в евристичните отговори при преценка на вероятности и при вземане на решения трябва да се интегрират в съществуващите двупроцесни модели.

Във втората част на монографията се прави опит именно в тази посока чрез данните в българска извадка със серия от класически задачи, които демонстрират евристични отговори при преценка на вероятности и при вземане на решения, както и редица уклони при дедуктивни разсъждения. Николай Рачев анализира грижливо трупаните през годините данни

като търси количествени и качествени разлики спрямо докладваните в литературата отговори от WEIRD извадки. В част от тези задачи резултатите са възпроизведени, но като цяло са с по-малък размер на ефекта от докладваните преди. Също, подобно на други изследвания в други култури съгласуваността между задачите се оказва ниска и в българската извадка. От тези сравнения не се стига до убедителни аргументи за съобразена с културната среда двупроцесна теория. Затова авторът прави втори опит да преразгледа делението Тип 1 и Тип 2 през взаимовръзката между интелигентност и рационалност, чиято сила дава повод за допълнителното разкрояване на Система 2 в алгоритмичен и рефлексивен ум, а оттук и на тристранния модел на познанието. Според Николай Рачев връзката между интелигентност и рационалност може да е културно обусловена, но сравнението с българските изследвания се оказва непродуктивно, вероятно поради твърде спорната мярка за умствени способности (училищен успех), която е използвана в тях.

Накрая монографията завършва с ясно очертани посоки за бъдещи изследвания, които да доведат до по-категоричен отговор на въпроса за нуждата да се ревизира двупроцесния модел в посока на межкултурните разлики в мисленето.

Сред множеството достойнства на този монографичен труд бих искала да обърна внимание на тези четири:

- Търси се теоретично преосмисляне на двупроцесните теории поради невъзможността им да интегрират данните за межкултурните разлики в мисленето.
- Представят се данни в българска извадка с класически задачи за вземане на решения, вероятностни преценки и уклони в мисленето.
- Аргументира се нуждата от изследвания на межкултурните разлики в българска извадка от гледна точка на когнитивните процеси.
- Извеждат се ред интересни резултати за уклоните в мисленето в българска извадка, сред които: (1) възможността ефекта на познатостта на митовете от популярната психология да се редуцира от образованието по психология; (2) приносът на устойчивите погрешни вярвания в уклона да се вярва; (3) силата на предварителното мнение да предсказва големината на уклона към собствената позиция и (4) потенциалът на пола на участниците и тяхната специалност да модерират връзка между интелигентност и рационалност.

Според мен авторът може да обърне внимание на критиките на двупроцесните теории извън лагера на привържениците им. В тях се оспорва добавената стойност на качествено разграничение на когнитивните процеси в процеси Тип 1 и Тип 2. Смята се, че процесите Тип 2 трудно могат да се отделят от автоматичните процеси в основата им (като например кодирането на информацията в една задача), а белезите, които ги определят като отделни групи са спорни. Тогава какъв би бил приносът на една нова двупроцесна теория, макар и съобразена с межкултурните разлики в мисленето?

2. Оценка на приносите в останалите приложени публикации

Половината (8 от 17) от приложените публикации, с които д-р Николай Рачев участва в този конкурс представят конкретните изследвания на автора, които са обобщени в монографията му „Рационалност в културен контекст“. Останалите също могат да се приемат като свързани с нея и могат да се разделят в 2 групи. Първата група съдържа публикации, които се опитват да

дефинират (Rachev, 2009), задълбочат (Cowan & Rachev, 2018) и усъвършенстват (Рачев, 2021) измерването на т.нар. умствен капацитет, който се свързва с работата на алгоритмичния ум в тристранния модел на Станович. Втората група статии търсят межкултурни разлики в психологическите реакции към ограниченията в първите месеци на пандемията (Lieberoth, et al., 2021), в доверието, поведението и преживяванията по време на пандемията от COVID-19 (Yamada, Ćepulić, Coll-Martín, et al., 2021) и в ефективността на преоценката на негативните емоции от нея (Wang, Goldenberg, Dorison, et al., 2021). Това е нова страна в изследванията на Рачев, която недвусмислено показва, че той може да се включва пълноценно в мащабни межкултурни изследвания и да ръководи такива в своята област на експертност (Rachev, Han, Lacko, Gelpí, & Lieberoth, 2021). Рачев е първи автор в изследване на ефекта на възприемания стрес, доверието в мерките и опасенията от COVID-19 върху избягването на риска и ефекта на формулировката. Изследването показва как една реална болест повишава както тенденцията за избягване на риска, така и чувствителността към формулировката за една хипотетична болест, пред която ни изправя класическата задача за Азиатската болест (Tversky & Kahneman, 1981). Допускам, че работата по адаптирането на задачите за обем на Работната памет и мащабните межкултурни изследвания, свързани с COVID-19 ще се слоят във втори опит за проверка на издигнатите в монографията хипотези за културно съобразен модел на човешкото мислене. Със сигурност обаче статиите, с които д-р Николай Рачев се явява на този конкурс говорят за упоритост, амбиция и умения за работа в международен изследователски екип.

3. Цитиране от други автори

Цитиранията на научните трудове на кандидата надхвърлят изисквания минимум за академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 3.2. Психология, формулирани в Правилника за приложение на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ). От тях 3 са в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация, 4 в монографии и колективни томове с научно рецензиране и 2 в нереферирани списания с научно рецензиране. Броят на първите обаче расте главоломно и към днешна дата Николай Рачев вече има 50 цитирания в научни издания, които са реферирани и индексирани в SCOPUS и WoS.

Най-цитираните трудове на Николай Рачев са тези в масивно съавторство, които представят данни и възможности за межкултурни сравнения в психологическите реакции и поведение към COVID-19.

4. Оценка на резултатите от участие в изследователски и творчески проекти и приложение на получените резултати в практиката

Николай Рачев участва в два международни проекта, които целят сътрудничество на изследователи от цял свят за отворена и устойчива наука. Три от най-цитираните статии на гл. ас. д-р Рачев са резултат именно от участието му в тези изследователски инициативи. Останалите 5 проекта са финансирани от Фонд „Научни изследвания“ към СУ „Св. Климент Охридски“ и са свързани с проверка на конкретни изследователски хипотези и с адаптиране на изследователски инструменти. По два от тези проекти Рачев е ръководител, а по останалите - участник. В повечето от тези проекти гл. ас. д-р Рачев включва в работата си студенти и докторанти от Софийския Университет „Св. Климент Охридски“. Не става ясно до какви резултати водят тези проекти, в какво точно се състои ролята на гл. ас. д-р Рачев в тях и до

какви приложения водят те, извън конкретните изследователски интереси и цели на кандидата.

III. Учебна и преподавателска дейност

Преподавателският опит на гл. ас. д-р Рачев е дългогодишен. От 2006 година до сега той води упражнения и лекции в областта на когнитивната психология в СУ. Аудиторната и извънаудиторната му заетост надхвърля изискуемата за позицията, която заема. През годините той търси нови подходи към преподаването, разработва игрови демонстрации, с които да представи класически ефекти в когнитивната психология и така въвлича студентите си в целия цикъл на изследователската дейност от планирането, през анализа на събраните данни до дискусията на получените резултати. Съвсем естествено Николай Рачев поема супервизията на студентите във факултативната дисциплина Практика „Изследователски проект по когнитивна психология“ и активно работи със студенти и докторанти в рамката на Лабораторията по когнитивна психология Incoglab, създадена през 2015. Активно включва в работата на лабораторията над 30 студенти за последните 5 години, като в резултат от това сътрудничество се появяват няколко статии в съавторство с някои от тях.

IV. Лични впечатления от кандидата

Познавам Николай Рачев бегло и предимно през очите на студентите му, с които съм имала възможност да работя през годините. Изглежда той ги мотивира и подкрепя, а това е рядко срещано и безкрайно ценно умение за един преподавател. Същият плам и последователност виждам и в изследователската му работата. Вярвам, че неговата хабилитация би му помогнала да допринесе в още по-голяма степен за образованието на студентите по Психология в СУ, за консолидирането на силна общност на психолозите в България и за името на българската психология по света.

Иначе дълбоко ценя умението на д-р Рачев да излиза с шега от конфузни ситуации и готовността му да влиза в разпалени дебати на научни теми с големи имена, като напр. Нелсън Ковън. Видима е амбицията и потенциала на кандидата да прави наука на световно ниво. Публикациите в международни списания с импакт фактор потвърждават това и го нареждат сред малкото български учени в областта на Психологията, които го правят.

VI. Мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията на кандидата

Отправила съм своите конкретни коментари и забележки в текста на тази рецензия.

Надявам се Николай Рачев да съумее да привлече внимание, средства и ресурси за да опровергае имплицитната нагласа, че Източна Европа и в частност България са безинтересна дестинация за межкултурни изследвания в мисленето. Струва ми се, че тази тема е отличителната черта в неговите изследвания и обещава плодотворно международно сътрудничество с потенциал за важни научни и научноприложни приноси. За това говорят и цитиранията, които са предимно на тези публикации.

Заклучение

Николай Рачев е преподавател с голям опит и изследователски потенциал. Намирам, че е изключително подходящ кандидат за заемане на длъжността, обявена в настоящия конкурс. Неговата кандидатурата отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав. Препоръчвам на членовете на почитаемото Научно жури да го предложи за избиране от Факултетния съвет на обявената длъжност доцент по 3.2. Психология (Когнитивна психология и психолингвистика).

Дата: 21.03.2022

Подпис .....

(доц. д-р Пенка Христова)